

Jiří Holý

Spolupráce s historiky ve Vančurových Obrazech

Dva autoři celkových monografií o Vančurovi, Milan Kundera (1960) a Milan Blahynka (1978) mluví o tom, že v Obrazech z dějin národa českého se projevuje nová, marxistická koncepce českých dějin, z níž by měl Vančura vycházet a dokumentovat ji. Takové stanovisko - ať již bylo formulováno v dobré vůli nebo z důvodů oportunních - je neudržitelné. Průzkum dochovaného materiálu ukázal, že spolupráce historiků na Obrazech zůstala omezena na přípravu historického materiálu - z největší části kompilačně převzatého ze studií Niederleho, Novotného, Pekaře, Šusty, Slavíka apod. - a na posouzení hotového textu z věcného hlediska. O samostatný marxistický přístup k českým dějinám jako celku se pokusil Václav Husa až v brožuře Epochy českých dějin z roku 1946.

Zdá se tedy, že adekvátněji než Kundera a Blahynka, kteří na Vančurovu tvorbu pohlížejí z perspektivy souručenství avantgardního básnění a komunistického hnutí, postihl stav věci Oleg Malevič, když v rusky psané monografii o Vančurovi ^(Leningrad 1973) psal o "materialistickém pohledu" na dějinné události. Trojice Husa, Charvát a Pechta patřila k druhé polovině třicátých let k nonkonformní Historické skupině, která stála v opozici vůči tradičním metodám zkoumání (především akademickému odbornictví pozitivistické ražby) a snažila se vrátit minulosti její živý rozměr, představit ji i v dimenzi

hospodářského a kulturního dění, všední pracovní činnosti. Akcentovala přitom zřetel vědy k současným sociálním a životním problémům. "Jediné ustavičné zření k životu a ke konkrétním problémům přítomné doby vysvobozuje historickou práci ze samoučelného odbornictví, jež není ničím jiným než neurotickým hromaděním mrtvých událostí." ¹

Historická skupina nebyla marxistickou skupinou, ale stýkala se v mnoha bodech s marxovským pojetím dějin, inspirovala se díly Jana Slavíka, Závaře Kalendry (kteří byli vzhledem ke svým postojům k stalinismu v KSČ na indexu), také francouzské školy análů, teoriemi Maxe Webera. Přibližovala se také postulátům pražského strukturalismu, je známo, že ve druhém, už nevydaném ročníku Dějin a přítomnosti se počítalé mimo jiné s účastí Mukařovského a Jakobsona.

Je tedy patrné, že i když podíl historiků na Obrazech je těžko označit za tvůrčí spoluautorství, kooperace s Vančurou zdaleka nebyla nahodilá. Jestliže sám Vančura nebyl v historii právě outsiderem, ² trojice historiků (k nimž měl v dalších dílech přistoupit Čejchan) měla blízko ke kultuře a umění. Ostatně na Obrazech spolupracovali i Jiří Mařánek a Milada Součková - kteří už dávno rovněž nejsou uváděni jako spoluautoři - a mělo to být kolektivní dílo ještě mnohem širšího rozsahu.

Jestliže historikové Vančuru seznamovali s materiálem a dbali o správnost fakt, Vančura je naopak udivoval schopností estetické vize minulého dění, sugestivní evokace dějinných událostí. Václav Husa - nejvýraznější osobnost mezi členy Skupiny - to postihl takto: "...domníváme se,

že básníkovo vidění minulosti může prohloubit historikovo vědecké poznání (...) Básníkovi, nazírajícímu intuitivně, je dáno zřítí věci, jež unikají rozumovému zkoumání věd- covu. A jsou to někdy právě věci z nejzávažnějších. His- torik trpělivě snáší a archivními prameny ověřuje kupy fakt, ale hlubší představa života, která z těchto zázna- mů vyzařuje, mu často uniká. Naproti tomu básník dovede na materiálu, shromážděném historiky, jasnozřivým pohle- dem evokovat vizi zašlých událostí, dovede vidět skryté vztahy a dialektickou protikladnost a neumdlévající po- hyb všeho dění." 3

Výsledkem spolupráce - podložené názorovými shoda- mi a vzájemným pochopením - tak bylo dílo, experiment v dosavadní historické beletrii ojedinělý. Již názvem se Obrazy hlásí k monumentálnímu dílu Palackého (Vanču- ra sám uváděl Dějiny národu českého, vedle Pekaře a Šusty, jako příklad historické práce, v níž věda i umě- ní znějí jediným hlasem). A opravdu, Palackého Dějiny vynikly ve své době ne jen odbornými kvalitami, ale i uměním slovesného podání, vytvořily svého druhu ná- rodní epos. S podobným posláním byly koncipovány i Obrazy z dějin národa českého, autor ~~byl~~ několikrát uváděl, že dílo má být jakousi moderní analogií k Ji- ráskovým Starým pověstem českým.

Jednou z hlavních složek Obrazů je aktualizace. Týká se jednak dílčích replik a komentářů, jednak před- stavování historických událostí a postav (svatý Václav, Soběslav II.). Aktuální a málo obvyklá však byla i ce-

lá "filozofie dějin" rozvržená v Obrazech. Pohled z perspektivy všednodenního historického dění, nejen politických událostí a činů panovníků, ale i práce, kultury a tužeb desítek a stovek českých šlechticů, kněží, vojáků, kupců, řemeslníků a rolníků, kteří utvářeli dějiny naší země. Je to souvislost skutků a hodnot, ne souhrn petrifikovaných fakt a jevů - a přitom v dějinném vývoji, jak jej projektují Obrazy, neběží jen o zvyšující se sumu poznatků, rozšiřování prostoru lidské působnosti, ale právě tak o zaklínění člověka do dění kosmu, ne o využívání a disponování, ale právě tak o naslouchání přírodě i ostatním lidem, o činné začlenění do tvořivého pohybu života.

Vančura v jedné ze svých posledních úvah napsal:

"Nejsme diváky, nejsme herci, jsme v ohnisku dějů, jsme sám střed akcí, které nás poutají tisícerými vztahy, jsme řečiště i proud přítomnosti, kterou sami tvoříme, a nemůžeme se vzdálit od tohoto žhavého proudu leda právě za cenu života." ⁴ A je to právě tvořivá vůle spojená s odpovědností člověka ve vztahu k obzoru nadosobních hodnot, co i dnes tak silně promlouvá z tohoto díla. A neuchvacuje nás totéž i na závěru autorova života?

V dobách vítězného životního pragmatismu, v čase utilitárních hmotných potřeb, v situaci, kdy jsme připoutáni k onomu "mít" na úkor "být", kdy zdůrazňujeme své požadavky a práva aniž bychom vycházeli z povinností - tehdy se taková maximální osobní odpovědnost stupňovaná

až k oběti může zdát pošetilostí. A přece takové činy zakládají život v pravdě a uchovávají pravdu i pro náš svět. Nedokončené věty Obrazů čnějí nad námi jako kategorický imperativ smyslu.

P o z n á m k y

- 1 Dějiny a přítomnost 1, Praha 1937, s. 218.
- 2 Lze připomenout Vančurovy znalosti středověké kultury, stejně jako některá předchozí díla, zejména Alchymistu, adaptaci Pražského žida a Gilotinu. Historickou erudici potvrzují i vzpomínky přátel. Bedřich Fučík ve vzpomínkách líčí rozsáhlou disputaci mezi Vančurou a Olbrachtem, v níž Vančura hájil katolickou a Olbracht protestantskou národní tradici; Jaroslav Seifert zase uvádí, že na jednom z večerů pátečníků Vančura uchvátil Karla Čapka dvouhodinovou brilantní polemikou s T. G. Masarykem o smyslu českých dějin.
- 3 Husa V., Dějiny očima básníka. Panorama 17, 1939, č. 11.
- 4 Vančura V., Jak číst (z pozůstalosti), in: V. V., Řád nové tvorby, Praha 1972, s. 200v